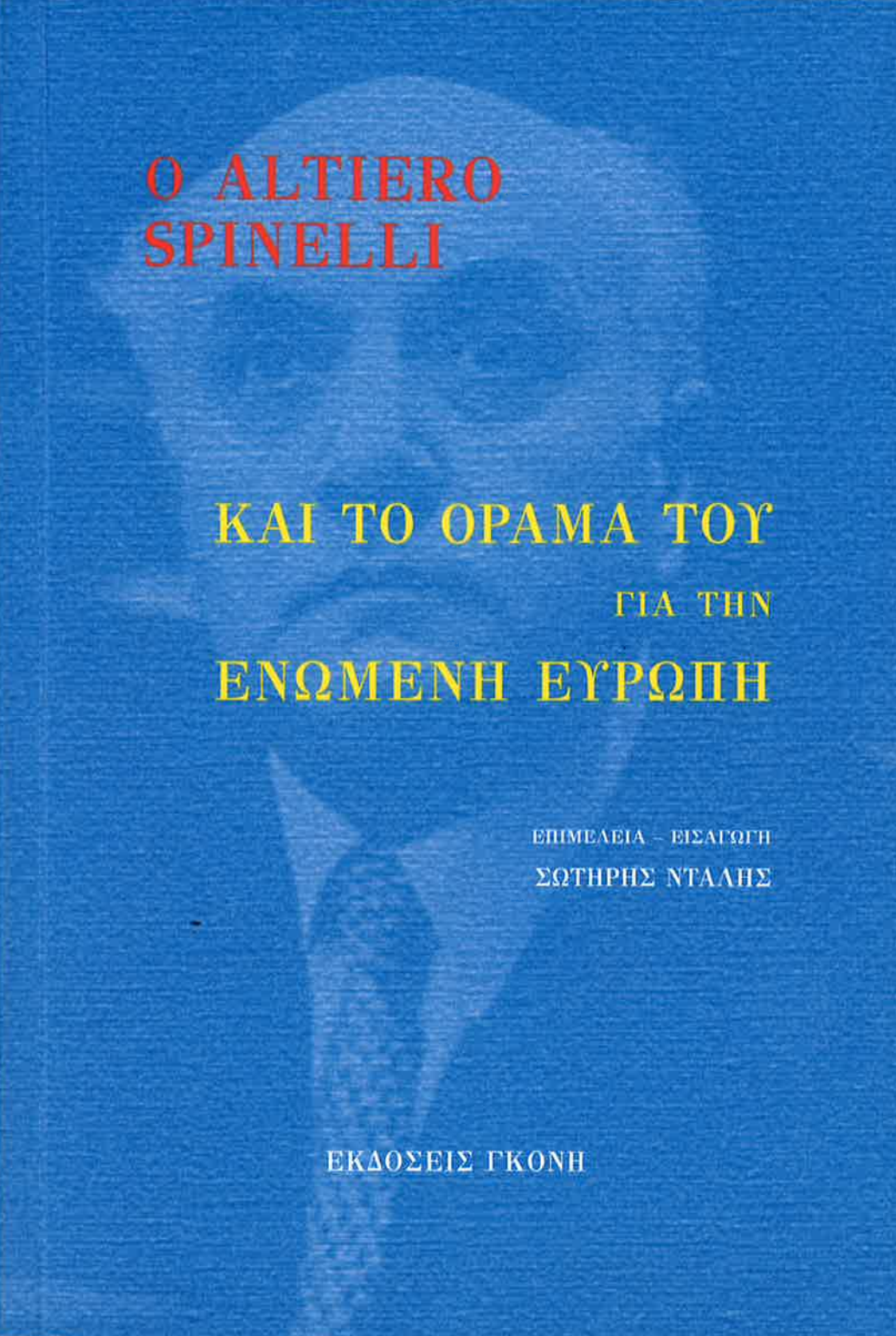

A faded, blue-toned portrait of Altiero Spinelli, an Italian politician and European Union founder, serves as the background for the book cover. He is shown from the chest up, wearing a suit and tie, with his hands clasped in front of him.

Ο ΑΛΤΙΕΡΟ
SPINELLI

ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΝΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ

O Altiero Spinelli

και το Όραμά του για την Ενωμένη Ευρώπη

320 σσ. (14x21 εκ.) 20 δεκαεξασέλιδα

ISBN: 978-960-9509-17-6

Copyright © για την ελληνική γλώσσα: Εκδόσεις Γκόνη

Πρώτη έκδοση: Σεπτέμβριος 2022

Δικαιούχος: ΠΑΝΟΣ ΓΚΟΝΗΣ

Χαρ. Τρικούπη 18, 106 79 Αθήνα

E-mail: info@gonisbooks.gr

■ Εκδόσεις Γκόνη / Gonis Editions

📧 @ekdoseis_gkoni

📱 Εκδόσεις Γκόνη

www.gonisbooks.gr

Σχεδιασμός - Σελιδοποίηση: ΠΑΝΟΣ ΓΚΟΝΗΣ

Γλωσσική Επιμέλεια: ANNA ΓΚΟΝΗ

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η ολική, μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή και μετάδοση έστω και μιας σελίδας του παρόντος βιβλίου κατά παράφραση ή διασκευή με οποιονδήποτε τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό κ.λπ. - Ν 2121/93 άρθρο 51).

Printed in Greece

All Rights Reserved

Περιεχόμενα

Αντί Προλόγου – <i>Dusan Sidjanski</i> Αφιέρωμα στον φίλο μου Altiero Spinelli.....	9
Εισαγωγή – <i>Σωτήρης Ντάλης</i> Από το Βεντοτένε στις Βρυξέλλες Το Όραμα και ο Αγώνας του Spinelli για την Ενοποίηση της Ευρώπης.....	17
<i>François Saint-Ouen</i> Altiero Spinelli.....	41
<i>Guy Verhofstadt</i> Η Εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.....	69
<i>Dusan Sidjanski</i> Μαθήματα από την Εμπειρία των Ομοσπονδιακών Κρατών.....	81
<i>Δημήτρης Παπαδημούλης</i> Το Μανιφέστο του Βεντοτένε στη Σύγχρονη Εποχή....	109
<i>Κώστας Μποτόπουλος</i> Ο Altiero Spinelli και ο Ευρωπαϊκός Φεντεραλισμός Ένας Άνθρωπος-Φάρος και Ιδέες στην Ομίχλη.....	135
<i>Γιάννης Κοκκάλας</i> Από το Σχέδιο Συντάγματος του Altiero Spinelli στη Συνθήκη της Λισαβόνας.....	157
<i>Γιώργος Κολυβάς</i> Είναι Σήμερα Επίκαιρο το Μανιφέστο του Βεντοτένε; ή Ποια Ευρώπη θέλουμε 80 Χρόνια μετά το Μανιφέστο;.....	187

Νίκος Γιαννής

Ο Altiero Spinelli της Ελευθερίας, της Κοινωνίας Πολιτών και του Φεντεραλισμού.....	217
---	-----

Παράρτημα Ι

Ernesto Rossi – Altiero Spinelli

Το Μανιφέστο της Φυλακής του Βεντοτένε Σχέδιο Διακήρυξης (1944).....	241
Για μια Ελεύθερη και Ενωμένη Ευρώπη.....	243

Παράρτημα ΙΙ

Σχέδιο Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Σχέδιο Spinelli (1984).....	277
--	-----

Αντί Επιμέτρου

Spinelli Group στο Ευρωκοινοβούλιο (30/04/2020)

Μια Ομοσπονδιακή Ευρώπη Η Έξοδος από την Κρίση.....	301
--	-----

Βιογραφικά.....	315
-----------------	-----

Αντί Προλόγου

Αφιέρωμα στον φίλο μου Altiero Spinelli

Dusan Sidjanski

Στρατευμένος από τον Denis de Rougemont στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Πολιτισμού το 1956, έγραψα, κατόπιν αιτήματός του, δύο κεφάλαια της δημοσίευσης «Η Ευρώπη είναι μέρος των γεγονότων». Υποστήριξα μια ενωμένη και ανεξάρτητη Ευρώπη, που εξυπηρετεί τη διατήρηση της ισορροπίας και την ανάπτυξη του διαλόγου μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Ήταν εκείνη την εποχή που άρχισα να ανταλλάσσω με τον Altiero αλληλογραφία και τηλεφωνήματα, με τον άνθρωπο που έμελλε να γίνει ένας από τους στενούς μου ευρωπαϊούς φίλους.

Τον Μάιο του 1958, το Κέντρο δημοσίευσε το δελτίο «Μέθοδοι και Κινήματα για την Ενοποίηση της Ευρώπης», το οποίο αφιέρωσε ένα άρθρο με θέμα «Η συνταγματική μέθοδος ή η Ευρώπη από τον ευρωπαϊκό λαό» του Altiero Spinelli. Αυτό το πυκνό κείμενο αποκαλύπτει τη στρατηγική και την προσέγγιση του Spinelli, ιδρυτή την εποχή εκείνη του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κογκρέσου (CPE), που πρότεινε μια άμεση κινητοποίηση των ευρωπαίων πολιτών πέρα από τα Εθνικά κράτη. Αυτό το πολιτικό άλμα βασίστηκε στην άμεση λαϊκή νομιμότητα της εκλογής μιας Συντακτικής Συνέλευσης.

Στην αρχή, το ερώτημα που έθεσαν ορισμένοι, ήταν

να επανεξεταστεί εάν αυτή η προσέγγιση ανταποκρίνεται στη φεντεραλιστική μέθοδο. Κατανοητό, αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι θα τεθούν τα θεμέλια για μια κεντρική δομή. Κατόπιν συλλογισμού, μια Ευρωπαϊκή Συντακτική Συνέλευση, όπως κάθε συνέλευση, που είναι υπεύθυνη για τη σύνταξη ενός Συντάγματος –και έχει σαν αφετηρία την Αμερικανική ή Ελβετική Ομοσπονδία– βρίσκεται πάντα στο επίκεντρο του μελλοντικού ομοσπονδιακού χώρου. Αλλά σε κάθε περίπτωση, δίνει σχήμα και ζωή σε μια ομοσπονδιακή δομή σύμφωνα με την ποικιλομορφία των νοοτροπιών μεταξύ του νότου και του βορρά, της δύσης και της ανατολής, ακόμη και των εκλογικών περιφερειών, του πλουραλισμού των γλωσσών, των κομμάτων και των περιφερειών. Ήδη ο Kant στο *La Paix perpétuelle* υποστήριζε την αρμονία και τον σεβασμό των θεμελιωδών αξιών και των δημοκρατικών αρχών. Στην Ένωση της Διαφορετικότητας, το ομοσπονδιακό μοντέλο και οι προσανατολισμοί είναι οι κατάλληλοι. Το έργο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 1984, γνωστό ως Σχέδιο Spinelli –η διαθήκη του– είναι η απόδειξη αυτού! Άλλα στοιχεία απόδειξης: η συνάντησή μας με τον Spinelli στο Συνέδριο La Tour-de-Peilz που διοργανώθηκε από τον Jean Meynaud και εμένα τον ίδιο, ως Γενικό Γραμματέα των Ινστιτούτων Ευρωπαϊκών Σπουδών, από τις 16 έως τις 18 Νοεμβρίου 1962, στο οποίο παρευρέθηκε¹.

Ήταν η πρώτη φορά που συνάντησα τον Altiero Spinelli και είχα το προνόμιο να μιλήσω εκτενώς μαζί

¹ Meynaud J. et Sidjanski D., *Science politique et intégration européenne*, Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών, Γενεύη, 1965. Προπαρασκευαστική συνάντηση της 10ης Απριλίου 1962: συμμετέχοντες στο Συνέδριο Tour-de-Peilz από 16 έως 18 Νοεμβρίου 1962.

του. Όπως μπορεί κανείς να μαντέψει, το θέμα συζήτησης περιστράφηκε γύρω από την ανάλυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του μέλλοντός της. Καθίσαμε σε μια γωνία και επιχειρηματολογούσαμε ήσυχα. Τον έβαλα να μιλήσει ακόμη περισσότερο, γιατί η ομιλία του συνοψίστηκε σε μια παράγραφο: σύμφωνα με τον ίδιο, η ουσία της πορείας προς την ομοσπονδία αποκαλύπτεται από τη λήψη αποφάσεων σε γενικό επίπεδο, από μια κεντρική αρχή, που ενεργεί σύμφωνα με την ομοσπονδιακή μέθοδο. Η εκτέλεση και η εφαρμογή τους πραγματοποιούνται από εθνικούς και περιφερειακούς ή τοπικούς φορείς, υπό τον έλεγχο των κοινοτικών θεσμικών οργάνων, εάν χρειαστεί και με τη χρήση καταναγκασμού.

Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης, ο Altiero Spinelli δήλωσε χαρακτηριστικά ότι το κύριο πράγμα είναι να γνωρίζουμε ποιος αποφασίζει. Μπορεί να είναι τα κράτη χωριστά ή μια κεντρική αρχή. Στην έκθεση αυτού του συμποσίου γράφτηκε για την παρέμβαση του Spinelli: «Πρόκειται για μια πολιτική άποψη, που μπορεί να περιλαμβάνει εξίσου οικονομικό περιεχόμενο. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, έχει γίνει ένα αποφασιστικό βήμα προς την ομοσπονδία όταν υπάρχει μια μετάβαση προς τη δημιουργία ενός ενιαίου κέντρου λήψης αποφάσεων, ανεξάρτητου από τα κράτη μέλη, και το οποίο πρέπει να υπακούει, έστω και άμεσα, στους πολίτες²».

Από την άλλη, δεν μας μίλησε για τον εγκλεισμό του στο νησί Βεντοτένε και τη συνάντηση με τον Ernesto Rossi, υπό την επιρροή του οποίου υιοθέτησε την κομμουνιστική του δέσμευση αποδεχόμενος το πνεύμα και την ομοσπονδιακή μέθοδο. Μαζί με τον φίλο του Rossi,

² *La méthode constitutionnelle ou l'Europe par le peuple européen*, Δελτίο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πολιτισμού: «Μέθοδοι και κινήσεις για την ένωση της Ευρώπης», Γενεύη, Μάιος 1958, p. 19.

έγραφαν το Ιταλικό Μανιφέστο του Βεντοτένε του 1941. Αυτό το κάλεσμα, απευθυνόμενο στους λαούς της Ευρώπης, μοιάζει με πολλά σπουδαία έργα, συμπεριλαμβανομένου του «Δον Κιχώτη» του Θερβάντες, μια δημιουργία κρατουμένων. Η λαθραία διανομή του Ευρωπαϊκού Μανιφέστου έγινε από γυναίκες που συνόδευσαν τα αδέρφια τους και τους συζύγους τους: η Ursula Colorni, Γερμανίδα, αδελφή του διάσημου οικονομολόγου Hirschman· η Ada, η σύζυγος του Ernesto και οι δύο αδερφές του Altiero, η Fiorella και η Gigliola. Ήταν αυτές που είχαν το θάρρος να διανείμουν το Μανιφέστο σε όλη τη χερσόνησο και ιδιαίτερα στη Ρώμη και το Μιλάνο το καλοκαίρι του 1941. Από τότε, ο Spinelli ταύτισε την πρόοδο με τον ερχομό μιας ευρωπαϊκής δύναμης και την αντίδραση στις εθνικές δυνάμεις, παλαιότερα, ως απελευθερωτές του λαών (δημοκρατία), σήμερα, ως υποκινητές βίας και καταφύγιο του ολοκληρωτισμού. Αυτό είναι το συμπέρασμα του François Saint-Ouen³.

Πάντα αναρωτιόμουν πώς ο Altiero Spinelli, ένας κομμουνιστής που εκλέχτηκε αργότερα ως ανεξάρτητος στον κομμουνιστικό κατάλογο του PCI, θα μπορούσε να ασπάζεται τον φεντεραλισμό και τη δημοκρατία; Ίσως, χάριν στους φίλους του από το Βεντοτένε; Ίσως από τις αναγνώσεις του για τον Einaudi, τους φιλοσόφους και τους πολιτικούς, αλλά κυρίως σαν Ειδικός Σύμβουλος ενός μεγάλου Ευρωπαίου, του Altiero De Gasperi; Ίσως όπως η ευρύτητα του πνεύματός του;

Αυτές οι λίγες ενδείξεις, δείχνουν μια προσαρμοστικότητα ή μια γενναιόδωρη διαφάνεια σκέψης, καθώς και μια τεράστια ανοχή και υψηλό σεβασμό για τους ανθρώπους και τις ιδέες, αν και έλαβε μια αυστηρή εκπαί-

³ Saint-Ouen F., *Les grandes figures de la construction européenne*, Georg, Γενεύη, 1998.

δευση ως νέος κομμουνιστής. Πράγματι, δύο παράγοντες συνέβαλαν στον χαρακτήρα του. Πρώτα η μακρόχρονη παραμονή του στη φυλακή, στη συνέχεια, ως απομονωμένος από τον Mussolini, βρήκε εκεί εύπορο έδαφος για προβληματισμό σε ένα πνευματικό περιβάλλον. Η οικεία ατμόσφαιρα της αριστεράς λοιπόν, αλλά κυρίως μια αριστερά που ζυμώνεται μέσα από τον διάλογο, χωρίς την κυριαρχία ενός άκαμπτου δόγματος. Μια δημοκρατική αριστερά χωρίς να ξεχνάει ότι το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα (PCI) πάντα καλλιεργούσε ένα περιθώριο ελευθερίας.

Από το Συνέδριο του Tour-de-Peilz, γίναμε φίλοι και αποφασισμένοι Ευρωπαίοι, τόσο ο ένας όσο και ο άλλος, να προωθήσουμε την Ένωση των Έξι, που με τα χρόνια έγιναν είκοσι οκτώ. Η συζήτηση που ακολούθησε, είτε στη Γενεύη είτε στη Ρώμη, στο σπίτι της Ursula και του Altiero, οδηγούσε πάντα την Ευρώπη προς την κατεύθυνση μιας Ομοσπονδίας. Και κάθε φορά που πήγαίνα στις Βρυξέλλες τη δεκαετία του 1970, δεν παρέλειπα να τον δω, καθώς και τον Émile Noël, τον Γενικό Γραμματέα της Επιτροπής.

Με βάση το αίτημα του Καθηγητή Ντάλη, που συνέλεξε αυτά τα κείμενα, αναζήτησα να γνωρίσω καλύτερα τον Altiero Spinelli. Αυτή τη γνώση, την έφτιαξα μέσα από τη μεταπτυχιακή εργασία στις ευρωπαϊκές σπουδές της Mariagiiovanna Gianini⁴, που προσεγγίζει τον χαρακτήρα από την ανθρώπινη και την ευρωπαϊκή οπτική γωνία. Πρέπει να ομολογήσω ότι ήταν η ανθρώπινη οπτική που μου έλειπε, καθώς στα διάφορα έργα συνηθίζουμε να εστιάζουμε στην ευρωπαϊκή πτυχή.

Στο τέλος του πολέμου, ο Altiero ανοίχθηκε στον De

⁴ Gianini M., *Altiero Spinelli: d'une conception de l'Homme à une conception de l'Europe*, 2010, Διδακτορική διατριβή, University of Geneva.

Gasperi και έγινε ο προσωπικός του σύμβουλος, που εργαζόταν στις αρχές της δεκαετίας του 1950 για την CED και την πολιτική ένωση στην οποία η ευρωπαϊκή άμυνα έπρεπε να υπακούει. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι ήταν μανιώδης αναγνώστης πολλών συγγραφέων, συμπεριλαμβανομένου του Machiavelli, αλλά και του Hamilton, τον οποίο αποκαλούσε «Αμερικανό Machiavel».

Μετά από μια περίοδο ως Επίτροπος υπεύθυνος για τη Βιομηχανία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, έγινε μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Εκεί άρχισε να συγκεντρώνει μια μικρή ομάδα, το Crocodile Club, μια ομάδα πεπεισμένων Ευρωπαίων, η οποία έφτιαξε το προσχέδιο, που θεωρήθηκε ένα νέο παράδειγμα του ευρωπαϊκού φεντεραλισμού. Αυτό το σχέδιο θα είναι το έργο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μεταξύ 1980 και 1984. Ακόμη και σήμερα περιέχει πρωτότυπες προτάσεις. Στις συνεντεύξεις μου με τον Altiero Spinelli μιλήσαμε για τον σχεδιασμό της Ευρώπης, την ιστορία της και τον στόχο της να ολοκληρωθεί με την πρόταση που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο ονομάστηκε Σχέδιο Spinelli. Στην πραγματικότητα, αυτό το σχέδιο Spinelli είναι η ευρωπαϊκή διαθήκη του Altiero Spinelli.

- Όσο για την ιδιωτική του ζωή, η Mariagiovanna Gianini μου λέει ότι ο Spinelli είχε δύο σημαντικές γυναίκες στη ζωή του. Η μία είναι η δεκαεπτάχρονη Tina. Η ιστορία αγάπης με την Tina θα είναι πολύ σημαντική στην προσωπική ζωή του Altiero. Στην πραγματικότητα, μαθαίνουμε ότι ήταν πλατωνικός έρωτας γιατί δεν έβλεπαν συχνά ο ένας τον άλλον και ότι ο Altiero Spinelli ήταν φυλακισμένος για δώδεκα περίπου χρόνια. Αρκετά χρόνια αργότερα, περιορισμένος στο νησί Βεντοτένε, πε-

ρικυκλώθηκε με αρκετούς από τους μελλοντικούς του φίλους, οι περισσότεροι από τους οποίους ονειρεύονταν μια ευρωπαϊκή δημοκρατία. Δεν είχα την ευκαιρία να γνωρίσω την Tina, ωστόσο, γνώριζα καλά την Ursula, η οποία έγινε σύζυγος του Spinelli. Αν και κατά τη διάρκεια των παραμονών μου στη Ρώμη ήμουν καλεσμένος της οικογένειας Spinelli, περιέργως δεν είχα ιδιαίτερη συναναστροφή με την Ursula. Ειδικά από τη στιγμή που όλη μου η ενέργεια είχε αφιερωθεί στην αναζήτηση του στόχου της Ευρώπης, τον καθορισμό των αξιών πάνω στις οποίες θα βασιζόταν αυτή η ένωση του μέλλοντος και επομένως η προσοχή μου δεν είχε ούτε μάτια ούτε αυτιά, παρά μόνο για τον Altiero, τον οποίο, από την άλλη μεριά, προσπαθούσα να επηρεάσω.

Χρειάζεται άραγε να σας υπενθυμίσω ότι για ενάμιση χρόνο είχα ζήσει την τελευταία περίοδο της βασιλείας του Mussolini; Κάθε φορά που άλλαζα χώρα ή περιοχή, άκουγα την ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει την Ευρώπη. Κάθε χώρα και περιοχή ισχυριζόταν ότι εισέφερε μια θεμελιώδη πέτρα σε αυτό το οικοδόμημα που χτίστηκε επί αιώνες. Είμαι πεπεισμένος ότι, από αυτούς τους διάφορους ισχυρισμούς, γεννήθηκε η ιδέα να σκάψουμε για να ανακαλύψουμε το κοινό σημείο που ενώνει τις αξίες των ευρωπαϊκών χωρών που μόλις είχαν σταματήσει να διεξάγουν πόλεμο μεταξύ τους.

Έτσι μπόρεσα να εκτιμήσω, στην περιοχή του Ντουμπρόβνικ, τη συμβολή της Γιουγκοσλαβίας, που υποχώρησε αρκετά γρήγορα, αλλά σημαντικές ομάδες της συνέχισαν να αντιστέκονται στους Γερμανούς και Ιταλούς κατακτητές. Όμως η πιο σημαντική συμβολή, την πιο ουσιαστική στιγμή στην οποία ήμουν μάρτυρας, είναι αυτή της Ελλάδας. Καθώς ο Hitler ετοιμαζόταν να επιτεθεί στη Ρωσία, το πρόγραμμά του διαταράχθηκε από

το στρατιωτικό πραξικόπημα στη Γιουγκοσλαβία και την κατάληψη της εξουσίας από μια κυβέρνηση στραμμένη κατά της Γερμανίας, που η προηγούμενη είχε υπογράψει. Η τιμωρία δεν άργησε να έρθει: ο βομβαρδισμός του Βελιγραδίου και η άμεση επίθεση στη Γιουγκοσλαβία και στην Ελλάδα, καθυστέρησαν την επίθεση κατά της Ρωσίας. Όπως και στην περίπτωση του Ναπολέοντα, η δίμηνη καθυστέρηση ήταν αρκετή για τα γερμανικά στρατεύματα που είχαν να αντιμετωπίσουν τη βροχή, το χιόνι και τη λάσπη. Επίσης, η επίθεση του Hitler που έμελλε να του φέρει τη νίκη σε αυτή την περιοχή του κόσμου, κατέληξε σε μια θλιβερή ήττα. Σίγουρα, αυτή η ήττα συνέβαλε στην είσοδο της Ιαπωνίας στον πόλεμο και στην επίθεση στο Περλ Χάρμπορ, που οδήγησε τις Ηνωμένες Πολιτείες στον πόλεμο κατά του Άξονα. Αυτή την περίοδο του '43, ενώ ήταν εγκλωβισμένος στις ιταλικές πόλεις, ο πατέρας μου αποφάσισε να εγκαταλείψει το αμερικανικό σχέδιο και να μπει ως πρόσφυγας στην Ελβετία. Αυτή η εμπειρία, δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει μόνον στην ευρωπαϊκή μου στράτευση.